

ISTRO-ROMANIAN WORDS OF ITALIAN ORIGIN DENOTING PROFESSIONS, MILITARY RANKS, PUBLIC OFFICE POSITIONS AND NOBLE TITLES

Ana-Maria Radu-Pop, Assist. Prof., PhD, University of the West, Timișoara

Abstract: Although the Croatian language has been exerting the strongest influence upon the Istro-Romanian, the literary Italian language, together with the Venetian dialect, has played a notable role, particularly for the Istro-Romanian spoken south of Monte Maggiore. As a result of the influences exerted during certain time periods and following an active, long-term plurilingualism, the Italian elements (strictly of lexical nature) are well-represented in the Istro-Romanian language – in terms of both quantity and thematic domains. This study focuses on a variety of Istro-Romanian words of Italian origin - borrowed either directly or through the intermediary of the Croatian language – which denote professions, military ranks, public office positions and noble titles.

Keywords: Istro-Romanian, Italian language, Venetian dialect, professions, military ranks.

Situată în nordul Mării Adriatice, între golfulurile Trieste și Kvarner, Peninsula Istria¹ a fost de-a lungul timpului locul de „întâlnire” a numeroase populații și stăpâniri. În această arie de îndelungate și intense contacte etnice, culturale și lingvistice se mai vorbesc cinci idiomuri², trei de origine romanică – venețiana istrieană, dialectele istroromane sau istriote, istroromâna și două slave: dialectele croate čakaviene și dialectele slovene. La acestea se adaugă și varianta literară a croatei (și, în măsură redusă, cea a italienei și a slovene), care câștigă teren datorită administrației, instituțiilor de învățământ, mass-mediei etc.

În Istria mai trăiesc astăzi aproximativ 250 de vorbitori de istroromână³, dispersați în două grupuri, într-un perimetru geografic restrâns, mai exact în câteva sate aflate la nord și la sud de Monte Maggiore (cr. Učka Gora): Jaiän (cr. Žejane), în regiunea Čičarija (la nord de Monte Maggiore), iar în partea de sud – în Sušnévițe (forma cr. oficială Šušnjevica), Nóselo sau Nósolo

¹ „Istria este o peninsulă cu aproximativ 3500 km². Numărul locuitorilor nu depășește 300 000 de suflete. Peninsula se află în trei state. Cea mai mare parte aparține Croației, o mică parte Sloveniei și o a treia, și mai mică, Italiei (Muggia și împrejurimile)”, Goran Filipi, *Câteva observații asupra istroromânei actuale*, în „Tabula”, Pula, 2003, nr. 6, p. 83.

² Vezi, în special, Pavao Tekavčić, *Per un atlante linguistico istriano. (Con speciale riguardo ai dialetti istroromanzi)*, în „Studia Romanica et Anglica Zagrebiensia” (SRAZ), Zagreb, 1976, nr. 41-42, p. 228. Vezi și Goran Filipi, *art. cit.*, p. 83, respectiv Kovačec, *Élém.*, p. 159: „La nature et l’intensité des contacts entre les cinq idiomes en cause [...] dépendent des conditions d’ordre social, économique, politique, culturel etc. Langues d’enclave et langues d’un prestige réduit, l’istroroman et l’istroroumain ont exercé une influence presque insignifiante sur les autres idiomes. En tant que langue d’une grande puissance coloniale pendant presque un millénaire, en tant que langue de première importance internationale et qui disposait d’un grand nombre d’institutions, la langue italienne (au début, avant tout sous forme de dialecte vénitien) a laissé de nombreuses traces dans tous les idiomes d’Istrie. Le croate sur le territoire de la presqu’île proprement dite et le slovène dans sa périphérie du nord s’imposait surtout par une masse importante de sujets parlants; ce n’est qu’à partir du XIXe siècle que ces deux langues commencent à agir par l’intermédiaire de toute une série d’institutions culturelles et administratives et en tant que véritables «langues nationales»”.

³ Vezi Goran Filipi, *art. cit.*, p. 86. O prezentare a statisticilor realizate de-a lungul timpului cu privire la numărul istroromânilor se găsește la Dorin Lozovanu, *Istroromânii: aspecte etnogeografice și demografice*, în „Tabula”, Pula, 2003, nr. 6, p. 113-120.

(cr. *Nova Vas*), *Sucódr* (cr. *Jesenovik*), *Letâi* (cr. *Letaj*) și *Bârdo* (cr. *Brdo*), cu cătunele: *Costârčân* (cr. *Kostrčane*), *Dolinščina*, *Začkovci*, *Perâsi*, *Brig*⁴.

Prezența de secole a acestor urmași ai românității sud-dunărene într-o zonă cu caracter multietnic și multilingvistic cum este Peninsula Istria, dublată de factori de ordin politic, economic, cultural și sociolingvistic a dus la însușirea de către vorbitorii de istroromână și a altor idiomuri, aceștia devenind bi- sau chiar trilingvi. Aceste contacte lingvistice intense și de lungă durată au lăsat urme importante asupra tuturor compartimentelor dialectului istroromân. Cea mai puternică influență care s-a exercitat (și continuă să se exercite) asupra istroromânei este cea croată (sub forma dialectului čakavian, în primul rând, dar și a croatei literare štokaviene), însă un rol însemnat, cel puțin pentru istroromâna vorbită la sud de Monte Maggiore, l-a avut și influența limbii italiene (cu precădere sub forma dialectului venețian, dar și a italienei literare).

Fiind atât rezultatul influențelor care s-au exercitat în anumite perioade de timp⁵, cât și al unui plurilingvism activ și de lungă durată, elementele italiene (ne referim doar la lexic) sunt, după cum o arată materialele lingvistice de care dispunem, bine reprezentate în istroromână atât din punct de vedere cantitativ, cât și în ceea ce privește domeniile tematice, denumind *părți ale corpului omenesc, grade de rudenie, relații sociale, meserii, funcții publice și titluri nobiliare, ateliere și spații în care se desfășoară diverse activități profesionale, realități cu privire la învățământ, cultură, viața religioasă, armată, administrație, justiție, economie și comerț, mijloace de transport, casă, unelte și obiecte de uz casnic, bucătărie, alimente, mâncăruri și băuturi*⁶, *plante de cultură sau de grădină*⁷, *îmbrăcăminte, încălțăminte și alte accesorii* etc.

Domeniile variate cărora le aparțin împrumuturile italiene din istroromână (termeni existenți în cea mai mare parte și în graiurile croate)⁸ reflectă în ultimă instanță raporturile dintre Peninsula Istria și Italia: mare parte din profesiile și meseriile moderne, din aspectele legate de administrație, economie, cultură, din inovațiile aparținând domeniului tehnic (construcții, transporturi etc.), al agriculturii, al modei, al artei culinare etc. s-au propagat în Istria din Italia de nord⁹.

Pentru ilustrarea celor afirmate, în lucrarea de față ne vom opri asupra unora dintre termenii istroromâni de origine italiană prin care se desemnează diverse meserii, grade militare, funcții publice și titluri nobiliare. Materialul lexical, prezentat alfabetic, a fost excerptat din glosare, culegeri de texte, lucrări de geografie lingvistică, dar și din diverse studii și articole, titlurile acestor lucrări regăsindu-se în bibliografia de la sfârșitul lucrării, alături de titlurile lucrărilor consultate pentru secțiunea de etimologie.

⁴ Vezi Kovačec, *Istroromâna*, p. 550.

⁵ Vezi, în acest sens, Kovačec, *Istroromâna*, p. 552; idem, *Élém.*, p. 159, 160; Radu Flora, *Gli italianismi, passim*; Sârbu-Frățilă, p. 31.

⁶ Vezi Ana-Maria Pop, *Termeni istroromâni de origine italiană referitori la bucătărie, alimente, mâncăruri și băuturi*, în *Istroromâni: repere cultural-istorice*, Sibiu, Editura Muzeului Astra, 2008, p. 85-102.

⁷ Vezi idem, *Termeni istroromâni de origine italiană referitori la nume de plante cultivate*, în *Lucrările celui de-al XIII-lea Simpozion internațional de dialectologie*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2009, p. 285-299.

⁸ „En tant que langue d’une grande puissance coloniale pendant presque un millénaire, en tant que langue de première importance internationale et qui disposait d’un grand nombre d’institutions, la langue italienne (au début, avant tout sous forme du dialecte vénitien) a laissé de nombreuses traces dans tous les idiomes d’Istrie” (Kovačec, *Élém.*, p. 159).

⁹ Vezi *ibidem*, *passim*.

a⁻utante s.m. „ajutor (persoană)” Morariu, *Lu frați noștri* 60: *E tăți s-a-nmeștit ă n roba ur de gospodin, ke- gospodar măre, e ur s-a facut că și un sans^{TMr} (ali: a⁻utante)*. (S); Neiescu 2009, p. 266. **Et.**: cr. *ajutante*, it. *aiutante*.

artijân s.m. „meseriaș, meșteșugar” Byhan 188; Popovici II 88; Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 405: *Ĉe t-a tu, fiăe, nmeșăt? Za artijăna*. (S); ALR s.n., II, h. 499: *artijân* (pl.) (J). **Et.**: cr. *artižan*, ven. *artiĵan*.

avocât s.m. „avocat” Byhan 190, s.v. *avocâte*; Popovici II 89: ~, -u, -ț; **avocātu** MALGI, h. 127: (*ur*) *avocātu*¹⁰; (pl.) *vucăti*¹¹ (L); Morariu, *Lu frați noștri* 165: *Avocați ăru bure britvi de bri!* (J); **avucât** MALGI, h. 127: (*Ōn*) ~, *avucātu*; (*do*) *avucăț, avucăți*, (J); **vocât** Byhan 190, s.v. *avocâte*; Popovici II 89: ~, -u, -ț; MALGI, h. 127: (*ur*) ~, *vocātu*; (pl.) *vocăț, vocăți* (B); **vucât** MALGI, h. 127: (*Ōn*) ~, *vucātu*; (*do*) *vucăț, vucăți*, (J); ALR s.n., IV, h. 989: *vucătu* (J); **vocât** MALGI, h. 127: (*ur*) *vocātu*¹²; (pl.) *vucăti*¹³ (L); **ocât** Byhan 293; Popovici II 89, s.v. (*a*)*vocăț*; Popovici II 130: ~, -u, pl. -ț și -ti; MALGI, h. 127: (*un*) ~, *ocātu*; (pl.) *ocăț, ocăți*, (S); **ocłót** MALGI, h. 127: (*un*) ~, *ocłótu*; (pl.) *ocłóți*, (Sc). **Et.**: cr. *avokât, avukât*, ven. *avocato*, it. *avvocato*, ven. *vocat, ocat*.

avocâte s.f. „avocată” Byhan 190. **Et.**: v. **avocât**.

bă@le s.f. „doică” Kovačec, *Rječnik* 35: ~, -a, -e (B); ALIr 412: *o bă la (do bă le)* (J, Sc, L, B, Șc, T, Z, M, C); *o ~ (do bă le)* (S, N); ALR I/II, h. 222: *ura bă la, do bă le* (J); **blá@la** ALR I/II, h. 222: *úra blá la; do blá le* (B); **băiăe** Cantemir 158: ~, -ă. **Et.**: cr. čakavian *bôjla, bājla*, ven. *bàila*.

barba s.m. „căpitan (pe vapor)” Popovici I 146. **Et.**: ven. *barba* „idem”.

barb@ér s.m. „bărbier” Cantemir 158: ~, -r; MALGI, h. 118: (*Ōn*) ~, *barb éru; (do) barb éru/, barb éri*, (J); **bârbi.ér** MALGI, h. 118: (*un* ~, *bârbi.éru*; (pl.) ~, *bârbi.éri*, (S); **bârbi.@ér** MALGI, h. 118: (*ur*) *bârbi.éru*; (pl.) ~, *bârbi.éri* (N); (*un*) ~, *bârbi.éru*; (pl.) *bârbi.éri*, (Sc, B). **Et.**: cr., ven. *barbier* „idem”; cf. și it. *barbiere* „idem”.

biăetá@o s.m. „controlor de bilete (în autobuz)” Kovačec, *Élém.* 165; **biăetário** Kovačec, *Rječnik* 38: ~ (S). **Et.**: cr. *biljetaj, biljetajo* (Istria), it. *bigliettàio* „taxator (la tramvai); persoană care vinde bilete; casier”, DIR 131, respectiv cr. *bigljetarjo*, it. *bigliettàrio*.

bó@a s.m. „gâde, călău” Popovici II 93: ~, -ele; **bló@a** ALR s.n., IV, h. 1002: ~ (J); **bú@a** Byhan 200. **Et.**: cr., it., ven. *boia* „idem”.

butigâr s.m. „vânzător, băcan” Byhan 202; Popovici II 95; **butigér** Morariu, *Lu frați noștri* 136: ~ (J); Kovačec, *Élém.* 165. **Et.**: cr., ven. *butigar*; cf. și ven. *botegher, butegher*.

caligâr s.m. „pantofar, cizmar” Byhan 237; Popovici II 96: ~, -u, -r-i; **caligér** Morariu, *Lu frați noștri* 35: ~ (S); Pușcariu SI III 305; Kovačec, *Élém.* 165; Kovačec, *Rječnik* 45: ~, -u (S); MALGI, h. 111: (*ur*) ~, *càligéru*; (pl.) *càligéri*, (L, N); (*un*) ~, *càligéru*; (pl.) ~, *càligéri*, (S); (*un*) ~, *càligéru*; (pl.) *càligéru* (!) (Sc); (*ur*) *càligéru*; (pl.) *càligéri*, (B); **calig^{TMr}** Cantemir 160: ~, -i. **Et.**: cr. *kaligâr, kaligor*, ven. *caligar*, respectiv cr. *kaligër*, ven. *caligher*.

camaâér s.m. 1. „chelner, ospătar” (Popovici II 96; Kovačec, *Élém.* 165; Kovačec, *Rječnik* 46); 2. „camerist” (Cantemir 160) ♦ Popovici: ~, -u, -i; Kovačec, *Élém.*; Kovačec, *Rječnik*: ~, -u (S): *camaâéru a verít la șcând*; **cama@ér** Cantemir: ~, -r. **Et.**: cr. reg. *kamaljer* (< ven.); cf. și ven. *camarier*.

¹⁰ Răspuns nesigur.

¹¹ Răspuns auzit cu certitudine.

¹² Răspuns nesigur.

¹³ Răspuns auzit cu certitudine.

camaâere s.f. „cameristă” Popovici II 96: *camaâeră*, -e; Pușcariu SI III 305 (13/21); Morariu, *Lu frați noștri* 29: *camaâera* (art.) (S); **camâTMra** Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 361: *Ramâs-a Ștela de oro utât...*, *za camâTMra ăn ăa locând*.(S); **camaiTMre** Cantemir 160: ~, -e. **Et.**: cr. reg. *kamaliera*, ven. *camaliera*.

camerista s.f. „cameristă, femeie de serviciu” Sârbu-Frățilă 195: ~, -e: *Muâara-camerista col⁻ⁿ Lipa*. **Et.**: it. *camerista* „idem”.

cantun@ér s.m. „cantonier, drumar, picher” Kovačec, *Élém.* 165; **cantunér** Kovačec, *Rječnik* 46: ~, -u (N); **cantonér** Cantemir 160: ~, -r; **cantun@ére** Kovačec, *Rječnik* 46: ~ (S). **Et.**: vezi cr. *kantonjer*, ven. *cantonier*, respectiv it. *cantonière* „idem”.

capitân 1. s.m. „(mil.) căpitan” (Popovici II 96; Morariu, *Lu frați noștri* 27; Cantemir 160); 2. „conducător al unui district” (Byhan 238; Popovici II 96) ♦ Byhan: ~, -ń; Popovici II: ~, -u, -i; Cantemir: ~, -i; **capitân** Morariu, *Lu frați noștri*: ~ (S), 138: ~(u) (J). **Et.**: cr. *kapitan*; vezi și it. *capitano*, ven. *capitano*.

câpo s.m. „căpetenie, șef” Popovici II, *Texte*, p. 23¹⁴; Pușcariu SI III 305: [...] *lu edână stile, cărle fost-a câpo de eă, zeșesit-a samo vrhu de câp.* (9/17); Morariu, *Lu frați noștri* 103: *Gospodăru, câpo de cava [...]*. (L); Morariu, *Lu frați noștri* 57: *Și câpo de ceă omir ănr^b [...]*. (S); Kovačec, *Descrierea* 84; **câpu** Popovici I 146: *câpu de tejăți, câpu de tâți*; Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 382: ~ (S). **Et.**: cr. *kapo* (Istria), it., ven. *câpo* „idem”.

capurál¹⁵ s.m. „caporal” Kovačec, *Élém.* 166; Kovačec, *Rječnik* 46: ~, -u: *capurál mağor*; **capurál** Kovačec, *Élém.* 166: *capurál (mağor)*; Kovačec, *Rječnik* 46: ~, -u; **caporál** Kovačec, *Descrierea* 36: *caporál ma'or* (J). **Et.**: cr. *kapurál*, *kapurol*, it. *caporál(e)* (*maggiore*) „idem”.

carabinér s.m. „carabinier, jandarm” Cantemir 160: ~, -i; Morariu, *Lu frați noștri* 139: [...] *meg dîn carabiner (ali: jandar), ke va vor pure ăn părjun.* (J); Pellis 2551: *carabinéru* (J), *carabinèr* (S); **carabin@ér** Morariu, *Lu frați noștri* 54: *Verit-a bohtari (ali: carabinéri) și lăt-l-a ăn părjun.* (S); Pellis 2551: *carabinéru* (B). **Et.**: este vorba de italianisme care azi au dispărut ca urmare a încetării stăpânirii italiene (Pellis, p. 125); vezi, astfel, cr. *karabinjeri*, ven. *carabinier*, -igner, it. *carabinière*.

carbonér s.m. 1. „cărbunar” (Cantemir 160); 2. „persoană care duce cărbunii la mașina vaporului” (Popovici I 146) ♦ Cantemir: ~, -r; **cărbunér** Popovici: ~, -u, -i. **Et.**: ven. *carboner*, cr. *karbunér*.

castáldo s.m. „tutore” Popovici II 96: ~, -i. **Et.**: vezi it. *castáldo* „(ist.) demnitar cu funcții administrative numit de rege; 2. administrator”, DIR 192; cf. și cr. *kàstaldo* „upravitelj dobara crkve, crkveni otac, mežnjar”, Skok II 57, s.v.

cógo s.m. „bucătar” Cantemir 162: ~, -gi; **cloy** ALR s.n., IV, h. 1090: ~; *do* ~ (J). **Et.**: cr. *kôgo*, ven. *cogo* „idem”.

comandânte s.m. „comandant” Cantemir 162: ~, -ț; **cumandânt** Cantemir 163: ~, -ț. **Et.**: cr. *komandont*, *komandante*, it., ven. *comandante* „idem”.

cónte s.m. „conte” Popovici I 146. **Et.**: cr. *konte*, it., ven. *cónte* „idem”.

contéșa s.f. „contesă” Popovici I 146: ~, -e; Popovici, *Texte*, II, p. 50: [...] *ă ănsurăt dupa o contéșa [...]*; **contéșa** Popovici, *Texte*, II, p. 50. **Et.**: cr. *kontéșa*, it. *contéssa* „idem”.

decân s.m. „protopop” ALR II, h. 186: *decânu* (J). **Et.**: cf. it. *decàno* „titlu de demnitar în bisericile catolice (catedrale)”, DIR 306-307; cf. și cr. *dèkân* „najstariji među kanonicima; glavlar crkvenog kotara”, Skok I 389, s.v.

¹⁴ Vezi și Pușcariu SI III 152.

¹⁵ Se întâlnește în vorbirea celor care și-au făcut serviciul militar în perioada Italiei fasciste (Kovačec, *Élém.* 166).

făbro s.m. „fierar” Popovici II 108; Kovačec, *Istroromâna* 584; Kovačec, *Élém.* 165: ~¹⁶; Kovačec, *Rječnik* 76: *lucrå ca si făbro* (S); Sârbu-Frătilă 211; **făbru** Byhan 218; MALGI, h. 114: (*un*) ~; (pl.) *făbri* (S). **Et.:** ven. *fabro*, it. *făbbro* „idem”.

fakín s.m. „hamal” Neiescu 2009, p. 266. **Et.:** cr. *fakin* (Istria), ven. *fachin*; cf. și it. *facchino* „idem”.

farmačistu s.m. „farmacist” ALR II, h. 112: ~ (J). **Et.:** cf. cr. *farmačišta* (Istria), it. *farmacista*, s.m. „idem”.

finànța s.f. „paznic, vameș?” Morariu, *Lu frați noștri* 134: *Când a verit aproape de četate ăl-ał finànța ustavit [...]*. (J); 165: *Și e au se ustrașit ke finànța vire [...]*. (J). **Et.:** cr. reg. *finànca* „financijska straža” (< it. *finanza*), Skok I 517-518, s.v. *fin*; v. și it. *guardia di finanze* „vameș, miliție economică”, DIR 411.

fokíst s.m. „fochist” Cantemir 166: ~, -șt. **Et.:** cf. it. *fochista*, -isti „idem”.

gărzón s.m. „băiat de prăvălie, ucenic” Morariu, *Lu frați noștri* 28: *Și l-a lât ăn butigę gărzona, za jută ăn butigę vinde.* (S). **Et.:** ven. *garzon*, it. *garzón*; cf. și cr. *garzúni*, Skok II 351, s.v. *màdistor* (II).

glărd@ân s.m. „gardian, paznic, cel care păzește (ceva sau pe cineva)” Kovačec, *Élém.* 165; **gvardi@ân** Kovačec, *Élém.* 165; Kovačec, *Rječnik* 88: ~, -u (S); **gvard@ân** Popovici II 114: *gvardiân de boșce*; **vardi@ân** Pușcariu SI III 329 (13/13; 13/17); Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 406, 407: *vardi ăni, vardiâni* (S); ALR s.n., II, h. 583: *wardi ăn* (sg. și pl.) (J); ALR s.n., III, h. 903: *wardi, ăn* (J); **vardeiân** Cantemir 185: ~, -n. ♦ **za vard ăna** „de gardă, de pază” Morariu, *Lu frați noștri* 34: *Dunke ur a remăs în cășę za vard ăna.* (S). **Et.:** it. *guardiàno*, respectiv cr. *gvardiân*, cr. *vardjân*, ven. *vardian*.

glărdi@e s.f. „gardă, strajă (străjer), pază (paznic)” Cantemir 167: *glărdi a, -*; Morariu, *De-ale cirebirilor* (II) 457: *glărdi a* (art.) (Gb); Kovačec, *Élém.* 165; **glărd@e** Byhan 228; **guárdi@e** Pușcariu SI III 311; **gárdi@a** Cantemir 166: ~ - ; ♦ **lucrå glărdia** „a sta la pândă, a face (de) gardă” Pușcariu SI III 311: *Ómiri [...] mes-a lucră glărdia ke borke va verí cās~.* (23/10); **gvárdi@e** Cantemir 167: *gvárdi a, -i*; Kovačec, *Descrierea* 57; Kovačec, *Rječnik* 88: ~, -a, ~, -ele (S): *e a pus sTMle gvárdi e*; **gvárdi@e** Kovačec, *Rječnik* 88; ♦ **făće gvárdia** „a sta la pândă, a face (de) gardă” Popovici II, *Texte*, p. 27: *[...] ăă făće gvárdia e ăns [...]*; **várdi@e** Pușcariu SI III 329: *Crăau pure várdi a prin cās~.* (16/39); *Tătu fățe omu de slam~ [...]* *várdi ele mergu si hitescu ăn e.* (16/41); *[...] m ăre vedTM te várdi ele lucrú [...]*. (16/42); Morariu, *Lu frați noștri* 78: *várdi a* (B); **várd@a** Morariu, *Lu frați noștri* 77: *E ieă s-a zmislit ke neca pure [...]* *várd a la saca bicaria.* (B). ♦ **na várdi u** „la pândă” Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 368: *E gospodăru mes-a na spi u (ali: na várdi u) dupa decla.* (S). **Et.:** cr. (*storít*) *glórdio* „(far) la guardia” (Pușcariu SI III 287), cr. *gvárdija* (< it.), ven., it. *guardia*, ven. *vardia*.

gărdinér s.m. „grădinar” ALR s.n., I, h. 185: ~; *gărdinéri* (pl. art.) (J); **@ardinér** Pușcariu SI III 312 (4/3). **Et.:** ven. *giardinier*, it. *giardiniere*, respectiv ven. *iardiner*.

gănerâl s.m. (mil.) „general” Kovačec, *Descrierea* 48. **Et.:** cr. *đenèrâl*, -ro, it., ven. *generàle*.

@edärm s.m. „jandarm” Popovici II 116: ~, -u, -i; **@endärm** (pl.) Popovici II 116; **iendärm** (pl.) Morariu, *Lu frați noștri* 61: ~ (S). **Et.:** ven. *iendarmo*.

imp@egâte s.f. „funcționară, angajată” (*službenica, činovnica*) Kovačec, *Élém.* 165: ~ (sud); Kovačec, *Rječnik* 92: ~, -a, -e (sud). **Et.:** it., ven. *impiegàta*, cf. și cr. *impjegot, impjegato*. E posibil și ca forma de feminin să se fi format de la cea de masculin, vezi **imp@egáto**.

¹⁶ În Sușnievița, *făbro* este folosit ca poreclă, în timp ce termenul de origine croată: *covăf, covăč* este folosit ca apelativ („forgeron”) (Kovačec, *Élém.* 165).

imp@egáto s.m. „funcționar, angajat” (*službenik, namještenik, činovnik*) Kovačec, *Élém.* 165; Kovačec, *Rječnik* 92: ~, -i (sud): *lucră ca și imp⁻egáto* (C). **Et.:** cr. *impjegot, impjegato*, it., ven. *impiegato*.

internísta s.m. „medic internist” Sârbu-Frățilă 219. **Et.:** cr. *internista*, it. *internista*.

lavoránt s.m. „muncitor, calfă” Neiescu 2009, p. 266; **lavoránte** Cantemir 169: ~, -f. **Et.:** it., ven. *lavorante*.

locánd@ere s.f. „crâșmăriță” Popovici II 121: ~, -a, -e, -ele. **Et.:** it. *locandiera*.

ma.éstro s.m. „învățător” MALGI, h. 143: (un) ~; (pl.) *ma.éstri* (S); (ur/un – Sc); **ma.éstro** MALGI, h. 143: ~; (pl.) *ma.éstri*, (N, Sc); ~; *ma.éstri*[/] (B); **ma.@éstro** MALGI, h. 143: (ur) ~; (pl.) *ma.éstri*, (L); **ma@éstro** Kovačec, *Élém.* 165. **Et.:** cr. *majeștro*, ven. *maestro*, it. *maestro elementare* „idem”.

ma@éstre s.f. „învățătoare” Kovačec, *Élém.* 165. **Et.:** cr. *majeștra*, ven. *maestra*, it. *maestra elementare* sau femininul de la *mă⁻éstro* (vezi *supra*).

mâkinista s.m. „mașinist” Popovici I 149. **Et.:** it. *macchinista*. În italiană accentul este pe penultima silabă, astfel că, în cazul în care termenul există sub această formă, e posibil să fi fost influențat de ir. *mâkina/mákina*.

manavál s.m. „muncitor (manual)” (*(manuelni) radnik*) Kovačec, *Élém.* 165: ~ (de obicei fără labializarea lui *á*); **manavál** Kovačec, *Rječnik* 112: ~, -u (J). **Et.:** cr. *manoval*; vezi și it. popular *manovale*.

marangún s.m. „tâmplar” Byhan 272; Cantemir 170: ~, -n; Kovačec, *Élém.* 165; MALGI, h. 113: (un) ~, *màrangúnu*; (pl.) ~, *màrangúni*, (S); (un) ~, *màrangúnu*; (pl.) *màrangún*, *màrangúni*, (Sc); (ur) *màrangúnu*; (pl.) ~, *màrangúni*, (B); *màrangún(u)* (L, II, cu precizarea „cuvânt arhaic (știut de generațiile actuale, dar ieșit din uz)”; **màrangún** Popovici II 124: ~, -i. **Et.:** cr. *marangún*, ven. *marangun* „idem”.

marin-ér s.m. „marinar” ALR s.n., III, h. 858: ~ (sg. și pl.) (J); **marinér(i)** (pl.) Morariu, *Lu frați noștri* 133: ~ (J). **Et.:** ven. *mariner* „idem”.

médig s.m. „medic” Byhan 273: ~, -u; Popovici II 124: ~, -u; Popovici I 147, s.v. *duhtoru: medigu*; Pușcariu SI III 314 (7/15); Morariu, *Lu frați noștri* 139, 140, 169: ~(u), *mediy*, *mediji* (J); Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 371: ~(u) (S); Cantemir 170: ~, -g; Kovačec, *Descrierea* 88: ~, *médij*; Kovačec, *Istroromâna* 585, *Élém.* 165: *médij* (J); Kovačec, *Rječnik* 115: *médij*, -u; *médij*, -i (J); Sârbu-Frățilă 227: ~ (*médij*); ALR I/I h. 108: *ur* ~; *do* ~ (B); *médij*; *do* *médij* (J); **médigo** Kovačec, *Istroromâna* 585, *Élém.* 165: ~ (sud), Kovačec, *Rječnik* 115: ~, *médij*, -i (S, C); ALIr, p. 289, nota 260: *un* ~, *do* *médij* (S); **médih** Cantemir 170: ~, - . **Et.:** cr. *medig*, *medigo*, *medih*, ven. *medigo*.

mofo s.m. „mus, elev marinar” Popovici I 149: ~, -i. **Et.:** ven. *moz(z)o*, it. *mozzo* „idem”.

muzicánt s.m. „muzicant” Cantemir 172: ~, -f; **muzicánt** Sârbu-Frățilă 232: ~, -i; **muřicánz** (pl.) Pellis 2731: ~ (J). **Et.:** cr. *muzikant*; vezi și ven. *muřicante*, it. *musicante*.

nónțulo s.m. 1. „țârcovnic, paracliser” (Kovačec, *Rječnik* 129; ALIr 129); 2. „gropar, cioclu” (Kovačec, *Élém.* 167) ♦ Kovačec, *Élém.*, *Rječnik*: ~, *nónțuli* (B); ALIr: *un* ~ (*do* *nónțuli*) (S, Șc, C). **Et.:** ven. *nónzolo* „sacristan, paracliser; țârcovnic”, Rosamani 686.

nostrómo s.m. notat de Popovici I 150: *nostromo de mâkină și de cuvertă*, cu următoarea explicație: „e mai mare decât fochist și cărbunar, dar mai mic decât mașiniștii după gradul lor”. **Et.:** vezi it., ven. *nostrómo* „nostrom”; cr. *nòstrōmo*, *noștrōmo*, *nòștrōmo* „glavar mornarima, vođa palube (mornarski termin)”, Skok II 525, s.v.

ortolán s.m. „grădinar” Pușcariu SI III 318. **Et.:** cr. *ortolon* (Istria), ven. *ortolan*; vezi și it. *ortolano* „idem”.

pescadór s.m. „pescar” Cantemir 175: ~, -r. **Et.:** ven. *pesgador* „idem”.

pițimórto notat de Popovici II 136 și glosat „visitătorul de morți” (sic!), germ. *Totenbeschauer*. **Et.:** dacă aparține într-adevăr lexicului istroromân, cuvântul poate fi pus în legătură cu ven. *pisigamorti* (înv. *pizzicamorto*), *pizamorti*, *pizigamorti* „gropar, cioclu”, Rosamani 798, 803, cr. *picigamôrt*, *picigamorti*.

podestât s.m. „primar” Cantemir 175: ~, -ț; **podestát** Morariu, *Lu frați noștri* 51: *podestatu* (S); **podistát** Pellis 1403: *podistátu* (J); **potestât** Byhan 314; **potestât** Popovici II 139: ~, -u, -ț, -i; Pellis 1403: *potest^oât* (B); **potistát** Pellis 1403: *potistátu* (S). **Et.:** titulatura *podestà*, reintrodusă de guvernul fascist, își are originea în titlul corespondent ce denumea anumite sarcini oficiale în perioada Republicii Veneției. Așa se explică faptul că există forme fonetice croate adaptate, precum *podestat*, *podeštat*, *potestat* (Pellis, p. 279, cu trimitere la Skok II 693, s.v. *podèstāt*).

portuner¹⁷ s.m. „portar” Popovici II, *Texte*, p. 3: *Ⓜeâ a vââe zis lu portuneru (cârle- la uș)* [...]; Morariu, *Lu frați noștri* 54: *portuneru* (art.) (S). **Et.:** cf. ven. *portonaro* (ist.) „guardia di polizia”, Rosamani 821.

premârio s.m. „medic primar” Cantemir 177. **Et.:** vezi it., ven. *primário* „idem”.

prîncîp s.m. „principe” Byhan 319: ~, -i; Popovici II 140: ~, -u, -i; **prîncîp** Cantemir 177: ~, -p. **Et.:** cr. *prîncîp*; vezi și ven. *principo*, it. *prîncipe* „idem”.

prîncîpeșe s.f. „prîncipesă” Cantemir 177: ~, -e. **Et.:** cr. *prîncîpeša* (Istria), it. *prîncipessa* „idem”.

profesor¹⁸ s.m. „profesor” Cantemir 177: ~, -r. **Et.:** ven. *professòr*, it. *professòre* „idem”.

re s.m. „rege” Popovici II *Texte*, p. 13¹⁹; Pellis 2549: ~ (J); **rei** Sârbu-Frățilă 267. **Et.:** it., ven. *re*.

sansâl s.m. „ajutor (persoană)” Morariu, *Lu frați noștri* 60: *Ur s-a făcut ke- sansâl e ur s-a țirut ke- gospodâr*. (S); **sansér** Morariu, *Lu frați noștri* 60: *E tâți s-a-nmeștit ân roba ur de gospodin, ke- gospodar mâre, e ur s-a facut câ și un sansér (ali: a utante)*. (S); Neiescu 2009, p. 266. **Et.:** cf. cr. *sansâl*, gen. -âl, „posrednik, meșetar” (= „intermediar, mijlocitor, samsar, misit”, Tomici II 440, 40), cr. *sensal* (< it. *sensale*), Skok III 221, s.v.; ven. *sansal*, *sensal*, Rosamani 928, 1002, respectiv ven. *sanser* „sensale” (= „intermediar, mijlocitor, samsar, misit”, DIR 895), Rosamani 928, Boerio 599; ven. *senser*, Boerio 644.

soldât s.m. „soldat” Byhan 345: ~, -u, -ți; Popovici II 150: ~, -u, -ț, -i; Pușcariu SI III 325; Morariu, *Lu frați noștri* 79: *Cmoče pus-l-a ân capeliț și soldâți vegâât-l-a*. (B); Morariu, *De-ale cirebirilor* (I) 405: *soldâți, soldât* (S); 407: *roba de soldât* (S); Cantemir 180: ~, -ț; Kovačec, *Descrierea* 45: ~, *soldât*; Kovačec, *Élém.* 165; Kovačec, *Rječnik* 178: ~, -u, *soldât, -i* (sud, J); Sârbu-Frățilă 277: ~, *soldât*; Pellis 2552: *soldátu*²⁰ (B); ALR s.n., IV, h. 942: ~, *soldât* (J); MALGI, h. 133: (*un*) ~, *soldátu*; (pl.) *soldât, soldâți*, (S); (*ur*) ~, *soldátu*; (pl.) *soldât, soldâți*, (N; B); (*un*) ~, *soldátu*; (pl.) *soldâți*, (Sc); **soldát** Morariu, *Lu frați noștri* 174: *soldat(u), soldați* (J); Pellis 2552: *soldátu* (J); MALGI, h. 133: (*ur*) ~, *soldátu*; (pl.) *soldât, soldâți*, (L); **slóldat** MALGI, h. 133: (*Ōn*) ~, *slóldatu+*; (*do*) *soldaț, soldați*, (sic!) (J). **Et.:** cr. dialectal *soldât*, it. *soldato*.

¹⁷ Vezi și Pușcariu SI III 151.

¹⁸ Vezi și Glavina III (*apud* Pușcariu SI III 195): *profesor*; Morariu, *Lu frați noștri* 69: *profesor* (pl.), unde nu se indică însă accentul. Vezi și Sârbu-Frățilă 262: *profesor*, -r < cr. *profesor*.

¹⁹ Vezi și Pușcariu SI III 153.

²⁰ Notat *soldótu*. Pentru Sușnievița, Pellis notează forma *ur soldoót*.

soldatín s.m. „soldat” Cantemir 180: ~, -n. **Et.:** it. *soldatino* (diminutiv de la *soldato*) „soldat de statură mică sau de vârstă foarte fragedă”, Treccani.

șârte s.f. „croitoreasă” Kovačec, *Élém.* 165; Kovačec, *Rječnik* 188: ~, -a (S, N); **șârte** Cantemir 179: ~, -e. **Et.:** cr. *sarta, šarta*, it. *sarta* „idem”.

șârto s.m. „croitor” Kovačec, *Élém.* 165; MALGI, h. 117: (*ur*) ~; (pl.) *șarti* (S, III, 2); **sârto** MALGI, h. 117: ~ (*sart!*) (S); **șartu** MALGI, h. 117: (*ur*) ~; (pl.) *șarti* (N); (*túda*) *s/Ā/árt* (!) (S, ancheta de control); **șu/Ā/ártu** MALGI, h. 117: (*ur*) ~; (pl.) *șu/Ā/árt/, /, șu/Ā/árti*, (B). **Et.:** it. *sarto*, ven. *sarte*, -o „idem”.

stampadór s.m. „tipăritor, tipograf” Byhan 351: ~, -i; Popovici II 152: ~, -u, pl. ~, -i. **Et.:** cr. *štampador*, ven. *stampa(d)òr*.

șerva s.f. „servitoare” Morariu, *Lu frați noștri* 36: *E decla (ali: șerva) mes-a fâre [...]*. (S). **Et.:** it., ven. *serva* „idem”.

șpazacamín s.m. „hornar” Pellis 752: *șpazacamínu* (S); **șpacazamín** Pellis 752: *șpacazamínu* (J). **Et.:** cr. *špacakamîn, špacakamîn, špacakamîn*, ven. *spazzacamín*. Referitor la ir. *șpacazamîn*, precizăm că o astfel de formă, cu metateză, nu a fost înregistrată pentru idiomurile din Istria cu care istroromâni au venit în contact, astfel că putem presupune că accidentul fonetic s-a produs pe teren istroromân.

În loc de concluzii:

1. Analiza întreprinsă relevă faptul că istroromâna se servește pentru desemnarea unui număr relativ însemnat de meserii de împrumuturi de origine italiană, împrumuturi care se regăsesc, cu mici excepții, și în graiurile croate din Istria. Este vorba de termeni care desemnează realități legate de **administrație** (*carabinér* „carabinier, jandarm”; *glârdi@e* „gardă, strajă (străjer), pază (paznic)”; *@edârm* „jandarm”; *imp@egáto* „funcționar, angajat”; *podestât* „primar” etc.), de **serviciul militar** (*capitân* „căpitan”; *capurál* „caporal”; *comandânte* „comandant”; *đererál* „general” etc.), de diverse **funcții existente pe vapor**²¹ (*bârba* „căpitan (pe vapor)”; *marinér* „marinar”; *mofo* „mus, elev marinar” etc.), dar și de meserii, puțin numeroase, e drept, care necesită studii teoretice (*avocât* „avocat”; *farmacistu* „farmacist”; *maestro* „învățător” etc.). Cu ajutorul împrumuturilor de origine italiană sunt desemnate și **meserii moderne**, precum *biâetá@o* „controlor de bilete (în autobuz)”, *mâkinista* etc., însă cele mai numeroase sunt **ocupațiile tradiționale**, care presupun, de cele mai multe ori, o perioadă de ucenicie (*barb@ér* „bărbier”; *caligâr* „pantofar, cizmar”; *cógo* „bucătar”; *fâbro* „fierar”; *șârto* „croitor”; *marangún* „tâmplar” etc.).

2. După cum s-a precizat în repetate rânduri²² între istroromâna vorbită la nord, respectiv la sud de Monte Maggiore (Učka Gora) există diferențe însemnate, care se datorează atât unor evoluții interne, cât și împrumuturilor făcute din surse diferite. În ceea ce privește împrumuturile din italiană, ca urmare a contactelor mai frecvente și mai intense ale istroromânilor de la sud de

²¹ „Dans les villages istroroumains du sud, au contraire, les contacts avec les groupes italophones ont depuis toujours été plus réguliers et plus intenses. Depuis le milieu du XIXe s., les homes des villages istroroumains du sud, très souvent, s'embarquaient à bord des bateaux de commerce où l'italien était utilisé normalement comme langue de métier et langue «interethnique»” (Kovačec, *Élém.*, p. 170).

²² Vezi Sextil Pușcariu, SI II, p. 343-344 și *passim*; E. Petrovici, P. Neiescu, *Persistența insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete dialectale la istroromâni, meglenoromâni și aromâni*, în CL, IX (1964), nr. 2, p. 194-196; Radu Flora, *Despre stadiul actual al istroromânei*, p. 158-166 și *passim*; Traian Cantemir, *Noi date istorice referitoare la istroromâni*, p. 105-107; Kovačec, *Descrierea, passim*; idem, *Istroromâna, passim*; V. Frățilă, *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân*, p. 306-309; Vasile Frățilă, *Lexicul dialectului istroromân*, p. 47 etc.

Monte Maggiore cu populația italiană din Peninsula Istria, acestea sunt mai numeroase în varianta de sud a istroromânei decât în varianta de nord²³, situație evidențiată, la scară mică, e drept, și de termenii care desemnează diverse meserii: *caligâr* „pantofar, cizmar” (sud) / *șuștar*²⁴ (< slov. *šuštar*, cr. *šuster* < germ.) (nord); *maestro* „învățător” (sud) / *șumaștar* (< cf. slov. *šo(l)master* < germ. *Schulmeister*) (nord); *marangún* „tâmplar” (sud) / *tișler* (< cr., slov. *tišler*) (nord); *șărto* „croitor” (sud) / *șnaidăr* (< cr. *šnâjder* < germ. *Schneider*) (nord).

3. Influența italiană poate fi urmărită nu numai la nivelul lexicului, ci și în alte compartimente ale limbii²⁵ (ne referim cu precădere la varianta de sud a istroromânei), însă modificările atribuite acestei influențe sunt puțin numeroase, neavând nici pe departe ponderea și importanța celor provocate de graiurile croate. Mai mult, la fel ca și în cazul elementelor lexicale, o mare parte a schimbărilor din istroromână puse pe seama influenței italiene se regăsesc și în croată, fiind astfel dificil de precizat, pentru unele aspecte, dacă se datorează influenței italiene, croate sau acțiunii amândurora.

Din domeniul morfologiei pot fi amintite modificările determinate de substantivele italiene de genul masculin terminate în *-o*. Dacă o parte din aceste substantive s-au adaptat din punct de vedere morfologic, pierzând terminația *-o* (de exemplu, *stramăt* „saltea” (ven. *stramazzo*), *ândit* „coridor” (it., ven. *andito*) etc., au fost înregistrați însă și numeroși termeni care au păstrat această terminație, exemple găsindu-se și în rândul cuvintelor prin care sunt desemnate anumite meserii: *căpo* „căpetenie, șef”, *cogo* „bucătar”, *imp®egáto* „funcționar, angajat”, *nonțulo* 1. „țârcovnic, paracliser”, 2. „gropar, cioclu” etc. Nu a fost preluată doar forma de singular, ci și modul în care formează pluralul aceste substantive, și anume în *-i*. Nu este lipsit de importanță faptul că, în cele mai multe cazuri, situația din istroromână e similară cu cea din graiurile croate: acolo unde împrumuturile italiene nu mai prezintă terminația *-o* în istroromână, ele nu mai au, de cele mai multe ori, această terminație nici în graiurile croate, respectiv dacă în istroromână elementele italiene și-au păstrat această terminație, la fel se întâmplă și în croată (de exemplu, ir. *stramăt*, cr. *štramac* „saltea”; ir. *ândit*, cr. *andit* „coridor” etc.; ir. *căpo*, cr. *kapo*; ir. *cogo*, cr. *kôgo*). Ca urmare a preluării unor astfel de unități lexicale de către istroromână, direct sau prin intermediul croatei, a apărut posibilitatea folosirii desinenței *-i* ca marcă a pluralului unor substantive masculine în orice context fonetic (anterior pătrunderii împrumuturilor italiene această desinență putea apărea doar după un grup consonantic), precum și, în anumite cazuri, încetarea acțiunii alternanțelor fonetice care realizează distincția singular – plural în istroromână: *imp®egáto* – *imp®egáti* (și nu **imp®egát*); *nonțulo* – *nonțuli* (și nu **nonțuâ*); *sarto* – *sarti* (și nu **sarț*) etc.

O altă consecință a preluării unor împrumuturi italiene, direct sau prin intermediul croatei, o constituie prezența în istroromână a câtorva substantive de genul masculin terminate în *-a*. Nu se poate spune însă că aceste substantive alcătuiesc o categorie în adevăratul sens al cuvântului, deoarece sunt puțin numeroase: *bârba* „unchi”, „căpitan (de vapor)”, *bu⁻a* / *bo⁻a* „călău”, *măkinista* „mașinist”. De menționat este faptul că și în graiurile croate aceste substantive (cu

²³ Această situație a fost confirmată și statistic de Radu Flora, *Gli italianismi*, p. 54-56 și de Traian Cantemir, *Noi date istorice referitoare la istroromâni*, p. 105. Vezi și August Kovačec, *Élém.*, p. 170, respectiv Ana-Maria Pop, *Osservazioni sulla diffusione degli elementi di origine italiana nel lessico delle parlate istroromene meridionali e settentrionali*, în „Bollettino dell’Atlante Linguistico italiano”, III Serie – Dispensa N. 34, Torino, 2010, p. 79-99.

²⁴ Vezi Ana-Maria Pop, *Elemente de origine germană în dialectul istroromân*, în „Analele Universității de Vest din Timișoara”. Seria Științe filologice, XLIV (2006), p. 201-230.

²⁵ Vezi, în acest sens, Sextil Pușcariu, SI II, *passim*; August Kovačec, *Istroromâna*, p. 562; idem, *Élém.*, p. 172-174; idem, *L’istroromeni*, în *L’Annuario dell’Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, Casa Editrice Muzeul Satu-Mare, Romania, 1999, p. 137-138 etc.

excepția ultimului, pentru care nu am găsit atestare) au păstrat terminația din italiană: cr. *barba*, cr. *boja*.

Abrevieri

art. = articulat

B = Bârdo

bis. = termen bisericesc

C = Costârcean

cf. = confer

f. = feminin

Gb = Grobnic

germ. = german(ă)

h. = hartă

ir. = istroromân(ă)

it. = italian(ă)

ist. = istorie

înv. = învechit

J = Jeiăn

L = Letai

m. = masculin

M = Miheli

mil. = termen militar

N = Noselo

n. = neutru

p. = pagină

pl. = plural

reg. = regional

S = Sușnievița

s. = substantiv

s.v. = sub voce

Sc = Sucodru

cr. = croat(ă)

sg. = singular

slov. = sloven(ă)

Șc = Șcabici

T = Tărkovți

ven. = dialectul venețian

Z = Zankovți

BIBLIOGRAFIE. SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALIr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul lingvistic istroromân. Atlante linguistico istroromeno*, Pula, 2002.

ALR I/I = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. I: *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Cluj, 1938.

ALR I/II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. II: *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea a II-a (ALR II), vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (și termeni înrudiți)*. B. *Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.

ALR s.n., I = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. I: A. *Agricultură*. B. *Morărit*. C. *Grădinărit*. D. *Pomărit*. E. *Viticultură*. F. *Cânepă*. G. *Albinărit*, [București], EA, 1956.

ALR s.n., II = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. II: A. *Creșterea vitelor*. B. *Carul, căruța, sania*. C. *Păsări de curte*. D. *Păstorit*. E. *Lâna, torsul, țesutul*. F. *Meserii*. G. *Pădurărit*, [București], EA, 1956.

ALR s.n., III = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. III: A. *Plante*. B. *Câinele, pisica*. C. *Animale sălbatice*. D. *Păsări sălbatice*. E. *Vânătoare*. F. *Târâtoare, amfibii*. G. *Pescuit*. H. *Insecte*. I. *Timpul*. J. *Configurația terenului*. K. *Ape, umiditate, navigație*. L. *Comunicații*. M. *Națiuni, categorii sociale, administrație*, [București], EA, 1961.

ALR s.n., IV = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. IV: A. *Școala*. B. *Armata*. C. *Conflicte, justiție*. D. *Bani, comerț*. E. *Măsuri, greutate*. F. *Bucătărie, mâncăruri, băuturi, alimente, coloniale*. G. *Tutun*. H. *Îmbrăcăminte, încălțăminte, farduri, podoabe, lucru de mână*. I. *Culori*. J. *Spălat, călcat, igienă*, [București], EA, 1965.

Boerio = Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, Reale Tipografia di Giovanni Cecchini edit., 1867 (<http://books.google.com/>).

Brumgnach = Milan Šarić, Edward Brumgnach, *Istrian – Croatian – Italian – English Dictionary. Istarsko – Hrvatski – Talijanski – Engleski Rječnik. Istriano – Croato – Italiano – Inglese Dizionario. Istrijanski – Hrvacki – Talijanski – Ingleški Besidarnik* (<http://www.brumgnach.us/uploads/ICIE%20Rev3%20final.pdf>).

Byhan = Arthur Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în „Sechster Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig”, herausgegeben von dem Leiter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1899, p. 175-396.

Cantemir, Traian, *Noi date istorice referitoare la istroromâni*, în LL, XIX, 1968 [1969], p. 91-110.

Cantemir = Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, București, EA, 1959.

DIR = ***, *Dizionario italiano-romeno (Dicționar italian-român)*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura 100+1 Gramar, 2000.

Filipi, Goran, *Câteva observații asupra istroromânei actuale*, în „Tabula”, Pula, 2003, nr. 6, p. 83-94.

Flora, Radu, *Despre stadiul actual al istroromânei. Contribuția geografiei lingvistice la chestiunea stabilirii poziției graiurilor istroromâne față de dacoromână*, în FD, IV (1962), p. 135-167.

Flora, *Gli italianismi* = Radu Flora, *Gli italianismi nell'istroromeno*, în „Italica Belgradensia”, I, Belgrad, 1975, p. 45-63.

Frățilă, Vasile, *Lexicul dialectului istroromân*, în „Transilvania”, Sibiu, 2009, nr. 4, p. 42-50.

Frățilă, Vasile, *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân*, în idem, *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2002, p. 211-312.

Kovačec, *Descrierea* = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, București, Editura Academiei, 1971.

Kovačec, *Élém.* = August Kovačec, *Éléments italiens du lexique istroroumain*, în „Linguistica”, XXXII (1992), II, Ljubljana, p. 159-175.

Kovačec, *Istroromâna* = August Kovačec, *Istroromâna*, în *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 550-591.

Kovačec, August, *L'istroromeni*, în „L'Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia”, Casa Editrice Muzeul Satu-Mare, Romania, 1999, p. 123-142.

Kovačec, *Rječnik* = August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula, 1998.

Lozovanu, Dorin, *Istroromâni: aspecte etnogeografice și demografice*, în „Tabula”, Pula, 2003, nr. 6, p. 113-120.

MALGI = Radu Flora, *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne (MALGI)*, București, EA, 2003.

Morariu, *De-ale cirebirilor (I)* = Leca Morariu, *De-ale Cirebirilor, I. Texte din Sushevița*, (extras din „Codrul Cosminului” VI, 1929, Buletinul Institutului de Istorie și Limbă de la Universitatea din Cernăuți), Cernăuți, Institutul de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1929.

Morariu, *Lu frați noștri* = Leca Morariu, *Lu frați noștri. Libru lu rumeri din Istrie. Cartea românilor din Istria. Il libro degli rumeni istriani*, Sushevița (Valdarsa) – Jaiän (Seiane), Suceava, Editura revistei „Făt-Frumos”, 1928.

Neiescu 2009 = Petru Neiescu, *Sinonime sau schimbare de cod?*, în *Lucrările celui de-al XIII-lea Simpozion internațional de dialectologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009, p. 259-268.

Pellis = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis*. Parte prima: questionari 1-1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 13, 1988, p. 209-281; Parte seconda: questionari 1513-3338, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 16, 1991, p. 107-137.

Petrovici, Emil, Neiescu, Petru, *Persistența insulelor lingvistice. Constatări făcute cu prilejul unor noi anchete dialectale la istroromâni, meglenoromâni și aromâni*, în CL, IX (1964), nr. 2, p. 187-214.

Pop, Ana-Maria, *Elemente de origine germană în dialectul istroromân*, în „Analele Universității de Vest din Timișoara”. Seria Științe filologice, XLIV (2006), p. 201-230.

Pop, Ana-Maria, *Osservazioni sulla diffusione degli elementi di origine italiana nel lessico delle parlate istroromene meridionali e settentrionali*, în „Bollettino dell'Atlante Linguistico italiano”, III Serie – Dispensa N. 34, Torino, 2010, p. 79-99.

Pop, Ana-Maria, *Termeni istroromâni de origine italiană referitori la bucătărie, alimente, mâncăruri și băuturi*, în *Istroromâni: repere cultural-istorice*, Sibiu, Editura Muzeului Astra, 2008, p. 85-102.

Pop, Ana-Maria, *Termeni istroromâni de origine italiană referitori la nume de plante cultivate*, în *Lucrările celui de-al XIII-lea Simpozion internațional de dialectologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009, p. 285-299.

Popovici II = Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria*, Partea a II-a (Texte și glosar), Halle a.d. S., 1909.

Popovici I = Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria, Partea I (Referințele sociale și gramatică)*, Halle a.d. S., 1914.

Pușcariu SI II = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, II, *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, București, 1926.

Pușcariu SI III = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, III, *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosare*, București, 1929.

Rosamani = Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella regione giuliano-dalmata*, Trieste, Edizioni Lint, 1990.

Tekavčić, Pavao, *Per un atlante linguistico istriano. (Con speciale riguardo ai dialetti istroromanzi)*, în „Studia Romanica et Anglica Zagrebiensia” (SRAZ), Zagreb, 1976, nr. 41-42, p. 227-240.

Sârbu-Frățilă = Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

Skok I = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, A – Jüzbaša, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1971.

Skok II = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, K – Poni¹, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1972.

Skok III = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, Poni² – Ž, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1973.

Tomici II = Mile Tomić, *Srpsko-rumunski rečnik (Dicționar sârb-român)*, II, Lj-P, Temišvar, Savez Srba u Rumuniji, 1999.

Treccani = *Il vocabolario Treccani*, <http://www.treccani.it/Portale/homePage.html>.